

ŞEMSEDDİN SİVASÎ'NİN MEVLİD-İ NEBİ ADLI ESERİNİN YENİ BİR NÜSHASI*

Dr. Doğan KAYA

Asıl adı *Ahmed Şemseddin Ebu's-Sena bin Muhammed Ebu'l- Berekât bin Arif Hasan Ez-Zilî Es-Sivasî*'dir. Asıl adından öte "*Şemseddin Sivâsî*", "*Şems-i Azîz*" yahut biraz esmer oluşundan dolayı "*Kara Şems*" lakâbıyla da tanınmıştır. Babası Muhammed Ebu'l- Berekât Amasyalı Hacı Hızır'ın halifesi olup Horasan'dan gelip Zile'ye yerleşmiş bir mutasavvıftır. Muharrem, İbrahim, Ahmed (Şemseddin Sivasî) ve İsmail adlarında dört vardır. Bunların dördü de âlim, fazıl, fakih, muhaddis ve müfessirdir. Muharrem'in oğlu Abdülmecid Sivasî (Öl: 1640) ile İsmail'in oğlu Abdülahad Nuri (Öl. 1651) de mutasavvıf şairlerdendir. Ağabeyi İbrahim'in oğlu Şeyh Recep Efendi ise elli yıla yakın Şemseddin Sivasî'ye hizmet etmiş olan ve aynı zamanda damadı olan ulu zatlardandır.

Şemseddin Sivasî Zile'de doğmuştur. Doğum tarihi hakkında birbirine yakın birkaç rakam telaffuz edilmişse de 1520 yılında doğduğu üzerindeki görüşler ağırlık kazanmıştır. Zile'de doğduğu için kendisine Zilî de denilmiştir. İlk derslerini Tokat'a giderek ağabeyleri Muharrem, İbrahim Efendilerden ve Arakiyecizade Şemseddin Mahvî'den almıştır. Yirmi yaşlarında İstanbul'da sahn medreselerinin birinde müderrislik yapmış, daha sonra bir yıl Şam'da kalmış, Hac ziyaretini de yerine getirdikten sonra Amasya'ya gelmiştir. Bir müddet sonra memleketi Zile'ye geçen Ahmed, yaklaşık 30 yaşında iken Abdülmecid Şirvanî (Öl. 1565)'nin Tokat'a geldiğini duymuş, yanına giderek ona bağlanmıştır. Sivas Valisi Hasan Paşa'nın (Öl. 1567) 1564'te Sivas'ta yaptırdığı meydan camiinde hizmette bulunmasını istemesi üzerine ailesini ve müritlerini de yanına alarak Sivas'a gelmiş ve vefat edinceye kadar burada insanlara zahiri ve bâtni ilimleri öğretmiş, onları irşat etmiştir. Üç kere Hacc'a gittiği söylenir. Halk arasında pek çok kerameti anlatılır.* Menakıbnamelerde 1603'te III. Mehmed'in bizzat başında bulunduğu Eğri Kalesinin fethine ve Haçova seferine katıldığı rivayet edilmektedir. 1597 yılının Ekim ayında Sivas'ta vefat etmiştir. Türbesi Meydan Camii avlusundadır.

Halvetî tarikatının Şemsiyye şubesinin kurmuş olan Şemseddin Sivâsî, pek çok talebe yetiştirmiştir. Arapça ve Farsçayı, o dillerle eser yazabilecek derecede bilen Şemseddin Sivâsî, eserlerinde, ağır tamlamaları ve iç içe sanatları fazla kullanmamıştır.

* Bu çalışma önce Tarihi ve Kültürüyle Zile Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuş (Zile, 9-12 Ekim 2008) daha sonra da bildiri kitabında yayımlanmıştır.

* Şemseddin Sivasî Hac yolundayken Hamza Dede'yi de yanına alarak kafilenden ayrılır, bir-iki saat sonra geri döndüğünde yanında çölde kaybolmuş biri de bulunmaktadır. Bir seyahat sırasında Rafizîlerin bulunduğu bir yerde konaklarlar. Rafizîler bunlara yemek vermezler. Hatta Şemseddin Sivasî ve yanındakiler öldürülmek korkusunu dahi yaşarlar. Bu sırada Sivasî, ileri derecede hasta olan reisin kızı için dua edip onun hastalıktan kurtulmasına vesile olur. Bu hadisenin sonrasında Rafizîler, Ehl-i Sünnet inancına dönmüş ve Şemsiyye tarikatının muhibbanından olmuşlardır.

Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatının XVI. yüzyılda önemli ediplerinden olan Şemseddin Sivâsî'nin 21 eseri vardır. Bunlardan 11'i manzum, 10'u mensurdur.

Manzum eserleri şunlardır:

1. *Dîvân-ı Şemsî,*
2. *Süleymâniyye (Süleymanname),*
3. *İbret-nümâ,*
4. *Gülşenâbâd,*
5. *Mevlidi'n-Nebi,*
6. *Heşt-Bihişt,*
7. *Mir'âtü'l-Ahlâk ve Mirkâtü'l-Eşvâk,*
8. *Menâsik-i Hac,*
9. *Tercüme-i Kasîde-i Bürde,*
10. *Şerh-i Gazeliyyât-ı Sultân Murâd-ı Sâlis,*
11. *Menakıb-ı İmam-ı Azam.*

Yukarıdaki eserlerden mesnevî tarzında yazdığı Süleymâniyye, İbret-nümâ, Mevlid, Gülşenâbâd, Heşt-Bihişt, Mir'âtü'l-Ahlâk ve Mirkâtü'l-Eşvâk, Menâkıb-ı İmâm-ı A'zâm gibi eserleri göz önünde tutulursa onun hamse sahibi bir şâir olduğu görülür.

Mdımau eserleri ise şunlardır:

1. *İrşâdü'l-Avâm,*
2. *Es-Safâyih fî-Tercimetü'l-Levâiyih,*
3. *Menâzilü'l-Ârifin,*
4. *Menâkıb-ı Çehâr-yâr-i Güzîn,*
5. *Ümdetü'l-Edîb fi't-Ta'allümi ve't-Te'dîb,*
6. *Dâiretü'l-Uşûl,*
7. *Emr-i İlâhî ve Hüccet-i İlâhî,*
8. *Nakdü'l-Hâtır,*
9. *Hallü Ma'âkidi'l-Kavâid,*
10. *Zübdetü'l-Esrâr fî-Şerhi Muhtasari'l-Menâr.*

Bunlardan son iki eser Arapçadır. Ayrıca çeşitli kaynaklarda adlarından söz edilen ancak kütüphanelerde nüshalarına tesadüf edilmeyen *Cilâu Uyûni'l-Arâisi'l-Muhaddara*, *İlcâmü'n-Nüfûs*, *Letâifü'l-Âyât ve Nükûşü'l-Beyyinât*, *Kıssa-i Mûsâ ve Hızır*, *Meclis*, *Dürretü'l-Akâid*, *Esrâr-nâme Şerhi* gibi eserleri de vardır. Bunlar da göz önüne alındığında Şemseddin Sivâsî'nin eser sayısının 28 olduğu söylenebilir. Eserleri üzerinde tezler, bildiriler ve kitaplar hazırlanmıştır.*

* Akkaya, Hüseyin, (1997). Şemseddin Sivâsî'nin Süleymannamesi, *The Prophet Solomon In Ottoman Turkish Literature and The Süleymâniyye of Semseddin Sivâsî*, Harward Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yayınları, Harward,

Aksoy, Hasan, "Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IX/2, s. 1-43.

Burada nüshasını tanıtacağımız eser, yukarıda adını zikrettiğimiz Mevlidi'n-Nebi adlı eserdir. Bu nüshayı tanıtmadan önce mevlit konusunda kısa bilgi vermenin yerinde olacağını düşünüyorum.

Edebiyatımızda Peygamberimizin doğuşu, İslâmiyeti yayması sırasında çektiği sıkıntılar ve Miraca yükselmesi şair mutasavvıflarca ilk ele alınan konulardan olmuştur. Bunların içinde Süleyman Çelebi'nin yazdığı ve halk arasında "Mevlid" olarak bilinen Vesiletü'n-Necat (1409-1410) halkımızın en fazla rağbet ve yakınlık gösterdiği eserlerdendir.

-
- Aksoy, Hasan, (1990). *Şemseddin Sivâsî- Gülşenâbâd*, İslâm Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul,
- Aldanmaz, Ömer, (2001). *Şemseddin Sivâsî'nin Miratü'l-Ahlâk ve Mirkâtül-Eşvâk Adlı Mesnevîsi (İnceleme-Tenkitledi-Metin)*, Sivas, VII+475 s. (Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Arıcan, M. Kâzım, (2008). *Şemseddin Ahmet Es-Sivâsî'nin Ahlâk Anlayışı*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. XII/1 - s. 121-146.
- Arslan, Ahmet Turan, (1992). *Hallü'l-Meakid*, İstanbul, XIII+206 s.
- Arslan, Ahmet Turan, (1993). *Şemseddin Sivâsî- Hallü'l-Me'akid Şerhu'l-Kavâ'id*, İstanbul,
- Arslan, Ahmet Turan, (2007). "Şems-i Sivâsî ve Manzum Kaside-i Bürde Tercümesi", *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri*, Sivas, s. 77-85.
- Buluz, Nermin, (1997). *Şemseddin Sivâsî'nin Heşt-Bihşt Mesnevîsi (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Sivas, XXXVI+247 s.(Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Enginoğlu, Burhan, (1997). *Şemseddin Sivâsî'nin İbretnüma Mesnevîsi (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Sivas, XLI+314 s. (Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Erdoğan Hüseyin, (1980). *Menâkıb-ı Çehar Yâr-ı Güzîn -Dört Büyük Halifeden Menkâbeler*, Pırlanta Yay. İstanbul.
- Göztepe, Yüksel, *Şemseddin Ahmed es-Sivâsî'nin 'Menâzilü'l-Ârifin Adlı Eserinin Sadeleştirilerek 'Marifetü'n-Nefs ve Marifetullah' Konularının Değerlendirilmesi*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayser, 1993.
- Güneren, M. Fatih, (1998). *Recebü's-Sivâsî- Necmü'l-Hudâ fî Menakibi's-Şeyh Şemseddîn Ebî's-Senâ (Hidâyet Yıldızı Şemseddin-i Sivâsî Hazretlerinin Menkâbeleri)* Tercüme: Hüseyin Şemsi Güneren, Seçil Ofset, İstanbul,
- Mutlu, Fikret, (2005). *Şemseddin Sivâsî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi*, Sivas, (Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Takcı, Yakup, (1999). *Şemseddin Sivâsî'nin Zübdetü'l-Esrâr Fi Şerhi Muhtasarî'l-Menâr Adlı Eserinin Tahlil ve Tahkiki*, Sivas, (Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Toker, Birgül, (2004). "Şemseddin Sivâsî ve Mir'atü'l-Ahlak Adlı Mesnevîsi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Bahar s. 433-456.
- Toparlı, Recep, (1983). *Şemseddin Sivâsî Divanı*, Gurbet Yayınları, Sivas.
- Yüksel, Hasan, "sivas'ta Bir Şeyh Ailesinin Ortaya Çıkışı ve Vakıflar Üzerine bir deneme (Şeyh Şemseddin ailesi)" *Revak*, C. I, S. 1, Sivas. 1990,

Sözlük anlamı olarak “doğmak”, “doğum zamanı” ve “doğum yeri” anlamlarına gelen mevlit, istilâh olarak Hz. Muhammed’in doğumunu, güzel ahlakını, mucizelerini, miracını ve vefatını konu edinen eser anlamına gelir. Bu özelliğinden dolayı, Peygamberimizin gazalarını, ahlakını ve hayatını anlatan “Siret” veya “Siyer” adı verilen eserlerden ayrılır.

Mevlit okuma geleneği Türk kültüründe çok eskilere dayanır. Mevlit okuma başlı başına bir tören çerçevesinde icra edilir. Okunması, dinlenmesi, dinleyenleri davet etme, gelenlere yapılacak olan ikram belli bir disiplin içinde olur. Kültürümüzde mevlit okuma geleneği köklü bir gelenek olup, doğum, ölüm, sünnet, askere uğurlama mübarek geceler, Hacc’a gidiş mevlit okumak için başlıca vesilelerdir.

Mevlit adlı ilk kitap *Ebu’l-Cevzi* (Öl. 1200)’ye aittir. Daha sonra *İbnu Dihye* (Öl. 1235), *Muhyiddin Arabî* (Öl. 1240), *El-Bekrî* (Öl. 1295) ve *İbnü’l- Cezerî* (1350-1429) mevlit yazmışlardır. Bunlar Arapçadır. İran Edebiyatında ise mevlit yazılmamıştır. Türk edebiyatında da pek çok mevlit yazılmıştır ama hiçbirisi *Süleyman Çelebi* (?-1422)’nin yazdığı *Vesiletü’n-Necat* adlı eserinin önüne geçememiştir. Daha XVI. Yüzyılda Latifi Tezkeresinde yüz kadar mevlidin varlığından söz edilmiştir. Necla Pekolcay, günümüzdeki mevlit kitabının sayısını 63 olarak tespit etmiştir.

Şemseddin Sivasî’nin Mevlidi’n-Nebi adlı eserin Türkiye’nin muhtelif kütüphanelerinde 10 yazma nüshası vardır. Söz konusu nüshaların başlıcası şunlardır:

- Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Yeniler Bölümü, Numara: 270/2.
- Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Bölümü, Numara: 4440.
- Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Bölümü, Numara: 4467.
- Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih camii Bölümü, Numara: 2863/4.
- Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan Bölümü, Numara: 270/3.
- Süleymaniye Kütüphanesi, O. Huldi Öztürkler Bölümü, Numara: 63/6
- A.Ü. DTCF Kütüphanesi, Muzaffer Ozak Bölümü, Numara: 147
- A.Ü. DTCF Kütüphanesi, Müteferrik Kitaplar Bölümü, Numara: 292
- Millet Kütüphanesi, Manzum Eserler Bölümü, Numara: 1363.
- İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar Bölümü, Numara: 291.

Bugüne kadar yazılmış olan mevlit kitapları içinde Şemseddin Sivasî’ye ait olanı vezin, ifade, anlam ve muhteva bakımından güçlü bir eserdir. Bundan dolayı Orta Anadolu’da -tıpkı Süleyman Çelebi’nin mevlidi gibi- mevlit törenlerinde yüzyıllarca okunmuştur.

Özel kütüphanemizde bulunan yazma nüsha 19,5 X 12,5 cm. boyutunda olup 25 varaktır. İlk üç varağın beş sayfasında Arapça dua yer almaktadır. Bunu, sonraki varağın bir sayfasında ikinci bir dua izlemektedir. Daha sonra “Mevlid Mevlidi’n-Nebi sallallahu Aleyhi Vesellem” başlığı ile mevlid metnine

geçilmektedir. Metin aruzun; “Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lün” kalıbıdır ve eser vezin yönüyle kusursuzdur. Mevliî şöyle başlamaktadır:

*Ey Hüdâvendî tüvânâ pâdişah
Yırde gökte senden özge yok ilah*

*Yoğ-iken eşyâyı îcâd eyledin
“Kün” didin vîrânı âbâd eyledin*

*Sakf-ı merfû’ı yaratdın bî sûtûn
Döşedin altına arzı fevk nun*

*Zîr ü bâlâ çün bezendi bî-kusûr
Birisine “Dön” didin birine “Tur”*

*Döndi gök emrinle yir tutdı karâr
Pes hüveydâ oldılar leyl ü nehâr*

Bu bölüm 93 beyittir. Mevliî bölümünden sonra “Mi’racü’n-Nebi sallallahu Aleyhi vesellem” başlığı altında Peygamberimizin Mi’rac hadisesini anlatan bölüm gelmektedir. Bu bölüm 169 beyittir. Eserin tamamı 262 beyittir. Bu nüsha diğer nüshalara göre daha hacimsizdir. Hasan Aksoy’un *Şemseddin Sivasî (Hayatı, Eserleri) ve Mevlidi (Tenkitli Basım)* adlı çalışmasında 1217 beyit olarak tespit edilmiştir. Yazmanın son sayfasında, 13 beyit halinde, Arapça “Münacatü’l-Zeyne’l-Âbidîn” başlığıyla bir duaya yer verilmiştir.

Nüshanın istinsah ediliş tarihi Hicrî 1325 , Rumî 1323’tür. Bu milâdî yıl olarak 1907’ye tekabül etmektedir. Mevlidin sonunda

*İsmim ‘Osman’dır bilinsün hâtîme
Bir salât ile oku bir Fâtiha*

beyitinden anlaşılacağı üzere, eser Sivas’ta Hafız Osman olarak şöhret bulan şahıs tarafından yazılmıştır. Aynı hattat, bu eserin yanı sıra bir de Kur’an-ı Kerîm yazmış bulunmaktadır ki o da özel kitaplığında bulunmaktadır.

Şemseddin Sivasî;

*Şehr-i Sivas oldu bu nazmıma câ
Ehline şafî ola nûrû’d-düçâ*

ifadelerinden anlaşılacağı üzere Mevlid’ini Sivas’ta yazmıştır. Eserde şairin ismi;

*İtme Şems-i miskîni Yâ Rabbenâ
Rûz-ı mahşerde habibînden cüdâ*

şeklinde yalnız 89. beyitte geçmektedir.

Eserin üslubu akıcıdır. Arapça ve Farsçası kuvvetli olan Şemseddin Sivasî, bunu, Mevlid’inde de hissettirmiştir. Mevliî’teki bir hayli yekun tutan Arapça ve

Farsça kelimenin bir sebebi de esirin dinî konuda yazılmış olmasındandır. Bunun yanında pek çok ek ve kelime de bugünkü Türkiye Türkçesindekilerden farklıdır.

Ek farklılıkları:

Mevlit metninde	Türkiye Türkçesinde kullanılan şekli
-durır/-dürir	-dur/-dür
-up/-üp	-ıp/-ip
-ısar/-iser	-acak/-ecek
-dı/-di	-du/-dü

Fonetik farklılıklar

daya	dadı
diyü	diye
irmek	ermek
itmek	etmek
kankı	hangi
tolmak	dolmak
üçüncü	üçüncü
virmek	vermek
yürimek	yürümek

Şekil farklılıkları

anı	onu
anın	onun
ol	o

Anlam farklılıkları

çün	-ınca/-ince
turmak	kalkmak

Kültürümüze 28 eser kazandırmış olan Şemseddin Sivasî'nin bugüne kadar eserleri -Süleymanname dışında- yayımlanan olmamıştır. Bizim arzumuz, kalan eserlerin üzerinde de bir an önce çalışmalar yapıp onların kültürümüze kazandırılması yönündedir. Bunu da öncelikle Cumhuriyet Üniversitesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Zile Belediyesi ve Sivas Belediyesi gibi kuruluşlar vazife bilmelidir. İstanbul'dan uzakta yaşadığı için yeterli şöhrete kavuşamayan ve bu yüzden şura tezkirelerinde pek yer almayan, ancak en üst derecede edip seviyesinde olan Şemseddin Sivasî, emek vermeye değer bir şahsiyettir.

Kaynakça:

Akkaya, Hüseyin (1997). *Osmanlı Türk Edebiyatında Süleyman Peygamber Ve Şemseddin Sivâsî'nin Süleymâniyyesi, İnceleme, Tenkili Metin ve Tıpkı Basım*, Harvard Üniversitesi Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, ABD.

Aksoy, Hasan, (1980). Şemseddin Sivasî (Hayatı, Eserleri) ve Mevlidi (Tenkitli Basım), İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü, (Basılmamış Öğretim Üyeliği Tezi), İstanbul.

Aşkun, Vehbi Cem (1948). *Sivas Şairleri*, Sivas.

Bursalı Mehmet Tahir (Tarihsiz). *İstanbul Osmanlı Müellifleri*, C. I. İstanbul.

Gölpınarlı, Abdülbaki "Şemsîye", İslam Ansiklopedisi, C. XI.

Kaya, Nureddin, (1971). *Şemsî'nin Mevlidi*, İ.Ü.E.F. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, İ. Ü. Kütüphanesi Tez No: 804. İstanbul.

Süleyman Çelebi, (1972). *Mevlid* (Nşr. Haz. Faruk Kadri Timurtaş), İstanbul,

Toparlı, Recep (1984). *Şemseddin Sivâsî Divanı*, Sivas.